

INFORMATION ON EQUALITY AND SOCIAL JUSTICE IN ISRAEL
מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל
מרכז "אדפה" - מללולמול חול המסוולו וالعولالو الاجللماعللو فلو إلسرائل

עוני, קשישים ופנסיה

דב פלג

הממשלה הקימה ועדה בין משרדית למלחמה בעוני, לאחר שהכירה שהעוני בישראל הגיע לממדים מבהילים, המסכנים את יציבות החברה.

הריני מתכבד להגיש לוועדה הצעה ובה דרכים לצמצום ממדי העוני בקרב קשישים.

כצעד ראשון מוצע להגדיר יעד למלחמה בעוני (בדומה ליעדי הצמיחה, האינפלציה והגירעון), שינחה את הממשלה בבואה לקבוע את מדיניות התקציב. היעד המינימלי המוצע הוא הקטנת שיעור העוני במחצית תוך 10 שנים, תוך קביעת יעדי-ביניים שנתיים.

בקרב הקשישים (65 ומעלה), בעיית העוני היא חריפה במיוחד. אם אמנם חברה נבחרת לפי יחסה לזקניה, אזי במבחן זה החברה הישראלית כשלה לחלוטין. 27% מהקשישים בישראל מקבלים השלמת הכנסה כתוספת לקצבת הזקנה¹, חלקם עולים חדשים הנמצאים במצב זה מאז הגיעו לארץ. 23% מהקשישים הם עניים בהגדרה², אחוז גבוה ביחס לשאר המדינות (רק ארה"ב משתווה לישראל בנתון חמור זה). בשנות ה-90 גדלה קבוצת הקשישים העניים מתוך כלל הקשישים בשיעור של 6.5 אחוזים. קצב גידול זה גבוה ביחס למקבילו בארה"ב, שם הוא עומד על 4% (מכון ברוקדיל, קשישים בישראל, שנתון סטטיסטי 2004, פרק 5).

המסקנה החד משמעית מנתונים אלה היא שדרוש טיפול מיידי ואמצעים מיוחדים להקטנת קבוצת הקשישים העניים.

על פי נתוני הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה משנת 2003, רק לרבע מכלל הקשישים היתה הכנסה מפנסיה. בנוסף, רק לכמחצית מקרב כלל העובדים והעובדות בישראל יש ביטוח פנסיוני כלשהו. נתון זה טומן בחובו את הפוטנציאל העתידי של עוני בקרב קשישים.

ישנם הבדלים בין עובדים במגזר הציבורי, המאורגנים, ועל כן מבוטחים בפנסיה (96%), לבין עובדים במגזר הפרטי, שאינם מאורגנים, ועל כן לא מבוטחים (למשל, בענף שירותי האירוח והאוכל – 18%).

ונתונים נוספים:

עובדים ערביים – רק 26% מבוטחים בפנסיה;
נשים - רק 46% מן העובדות מבוטחות בפנסיה, לעומת 60% מן הגברים;
עולים מברה"מ לשעבר – רק 38% מבוטחים בפנסיה;
בעלי/ות השכלה יסודית – רק 22% מבוטחים בפנסיה, לעומת 48% מבעלי השכלה תיכונית.

נתונים אלה מסבירים כיצד הופכים הקשישים לעניים.

'פער העוני' (מרחק ההכנסה הממוצעת של הקשישים-העניים מקו העוני) הוא 19%. סגירת פער זה אפשרית על ידי הגדלת תחולת הפנסיה בקרב הקשישים.

הפתרונות המוצעים:

לטווח הארוך – הגדלת תחולת הפנסיה על כל אוכלוסיית העובדים/ות.

לטווח הקצר - החזרת הסכומים שקוצצו בשנים האחרונות מקצבאות הזקנה ומהשלמת ההכנסה.

צעד זה עשוי להוציא חלק מהקשישים ממצבם הקשה, להעלות אותם אל מעל קו העוני, ולהשיב להם את כבודם.

לטווח הבינוני- הגדלת קצבת הזקנה.

בישראל קצבת הזקנה היא הנמוכה ביותר בקרב המדינות המפותחות (16% מהשכר הממוצע, לעומת 25%-30% ברוב המדינות).

צעד זה יעלה קבוצה נוספת של קשישים אל מעל לקו העוני. הגדלת קצבת הזקנה יכולה להיעשות בחלקה (עבור קשישים שיש להם פנסיה) על חשבון החזרת קיצוצי הפנסיה מהשנתיים האחרונות.

העובדים חסרי הפנסיה נמצאים בשלושת העשירונים התחתונים ומועמדים ראשונים להגיע לחיים בעוני. לקשישים בעלי פנסיה יש סיכויים טובים יותר להדביק את "פער העוני".

המהלך של החלת הפנסיה על כל העובדים ניתן להיעשות בשני אופנים: האחד, הטלת צו הרחבה של הממשלה על ההסכם הקיבוצי בין ארגוני המעסיקים וארגוני העובדים, כך שיחול על כל העובדים. אמצעי זה יעיל במדינות בהן רוב העובדים מאורגנים (כמו גרמניה וארצות סקנדינביה). אולם בישראל, בה ישנן קבוצות עובדים שאינם מאורגנים כלל (כמו עובדי השירותים והאירוח), דרך זו לא תביא לתוצאה הרצויה.

והשני, חקיקת חוק ביטוח חובה לפנסיה. אמצעי זה עשוי להביא להשגת היעד של החלת הפנסיה על כל העובדים בישראל בצורה היעילה והבטוחה ביותר.

החוק יחול על כל השכירים העובדים מעל שליש משרה (בהנחה שהם משתכרים על פי שכר מינימום לפחות), מגיל 25 ועד לפרישה, על כל העצמאיים, ועל עובדים זרים המועסקים מעל שנה והחוק מאפשר העברת זכויותיהם לחו"ל.

החוק יקבע שכל הכנסה שעד לגובה כפול מהשכר הממוצע חייבת להיכלל בביטוח פנסיוני. זאת בשונה מהצעת החוק של ח"כ הירשזון, שעברה בכנסת בקריאה ראשונה, הקובעת שפנסיה חובה תחול רק על הכנסה ברמת שכר מינימום.

סיכומו של דבר -- ניתן להקטין את ממדי העוני בקרב הקשישים בישראל במהלך הדרגתי, עד כדי חיסולו המוחלט תוך 10 שנים: תחילה על ידי החזרת הסכומים שנגזלו מהקשישים בקיצוצים בקצבאות, לאחר מכן על ידי הגדלה יחסית של קצבת הזקנה, ולבסוף -- על ידי חקיקת חוק ביטוח חובה לפנסיה.

{הערות}

¹ המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתית, 2004.

² ש.ם.

מרכז אדוה, ת.ד. 36529, תל-אביב 61364, טל. 03-5608871, פקס. 03-5602205
Fax. 03-5602205 Adva Center, POB 36529, Tel Aviv 61364, Tel. 03-5608871,

e-mail: advainfo@bezeqint.net